

Nikola PETKOVIĆ^{1,2*}

Zoran PAVLOVIĆ^{†*}

Jelena DIMITRIJEVIĆ^{**}

Univerzitet Privredna akademija

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad*

Univerzitet u Beogradu

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju^{**}

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA DECE OD SEKSUALNOG NASILJA (Predlozi de lege ferenda)

Krivično pravna zaštita dece od seksualnog nasilja predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata u borbi protiv ovog složenog vida kriminaliteta. Dobro kreirani zakoni, doslednost u njihovoj primeni, evaluacija efekata i efikasnosti zakonom predviđenih mera, samo su neki od koraka, koje je potrebno načiniti ukoliko se očekuju pozitivni rezultati na putu suprostavljanja bilo kojoj vrsti kriminaliteta, pa samim tim i seksualnom nasilju. Osim toga, ako imamo u vidu posledice pokušnog i/ili izvršenog seksualnog nasilja po žrtvu, koje, ukoliko dospe do „očiju i ušiju“ javnosti pobuđuje snažne reakcije, jasno je zašto baš delovi relevantnih zakonodavstava, koji regulišu ovu materiju zavređuju posebnu pažnju naučne i stručne javnosti. Međutim, misija iznalaženja pravednih zakonodavnih rešenja nije nimalo jednostavna. U tom smislu, najbogatije iskustvo imaju Sjedinjene Američke Države, te ćemo upravo kroz kritičku analizu njihovih predloga i već usvojenih rešenja, ali i analizu pojedinih elemenata domaće regulative, pokušati da ukažemo na važnost, kao i složenost regulisanja krivično pravne zaštite dece od seksualnog nasilja.

Cilj rada je prikaz i kritička analiza izabranih predloga i postojećih rešenja u sferi krivično pravne zaštite dece od seksualnog nasilja: zakona u SAD kojim se reguliše formiranje javnosti, dostupnog regi-

1 E-mail: nikola82petkovic@yahoo.com

2 Student doktorskih studija Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

stra seksualnih delinkvenata („Megan’s law“), zakonskih rešenja koja predviđaju hemijsku kastraciju „pedofila“, kao i onih koja se odnose na pitanje utvrđivanje starosne granice u maloletstvu kojom je određena mogućnost stupanja u konsenzualne seksualne odnose.

Ključne reči: *krivično pravna zaštita, deca, žrtve, seksualno nasilje, analiza*

UVODNA RAZMATRANJA

Krivičnopravna zaštita dece od seksualnog nasilja predstavlja vitalni segment borbe protiv ovog vida kriminaliteta. Kreiranje zakona koji adekvatno prate složenu fenomenologiju seksualne zloupotrebe, kao i primerena kaznena politika, svakako mogu imati izuzetan potencijal u smanjivanju visoke stope viktimizacije najmlađih. Ipak, oko značenja termina „dobar zakon“ i „primerena kaznena politika“ čini se da danas u javnim raspravama ne nailazimo na jasan konsenzus. Tako i pored izmena i dopuna Krivičnog zakonika (KZ) u Republici Srbiji iz 2009. godine, kao i prakse strožeg sankcionisanja počilaca seksualnih delikata, stiče se utisak da javnost i dalje pokazuje snažno nezadovoljstvo u odnosu na ponuđena zakonska rešenja, uz izražavanje potrebe za novim, pa i radikalnijim pristupom (Petković sa sar., 2010).

Poštujući prethodne navode, mora se naglasti da ovaj vid kriminaliteta po pravilu pobuđuje snažne emotivne, nekritičke reakcije, na osnovu kojih se u pomenutim raspravama često predlažu prilično retrogradni oblici društvenog reagovanja. Dodatno, prateći liniju popularizma, prema kojoj je ova tema poslednjih godina prilično aktuelna, među predlaganim, pa i usvojenim rešenjima u KZ možemo pronaći i primere koji imaju pre svega socio-politički karakter sa diskutabilnim i neuverljivim kriminološkim implikacijama.

Polazeći od svega navedenog, autori ovog rada, pregledom relevantne literature, pokušaću da daju kritički osvrt na pojedina krivičnopravna rešenja zaštite dece od seksualnog nasilja, a koja su svoju primenu našla u inostranim zakonodavstvima. Sam izbor predstavljenih modela vršen je na osnovu opažene aktuelnosti datih tema u javnim raspravama tokom 2010. i 2011. godine u Srbiji, najave uvođenja pojedinih modela zaštite u domaća krivičnopravna rešenja, kao i na osnovu osobenosti koje dati koncepti nose u sistemu krivičnopravne zaštite dece

zemalja u kojima su prvobitno primenjeni. Tako će u prvom redu biti dat prikaz zakona u SAD kojima se reguliše formiranje javnosti dostupnog registra seksualnih delinkvenata, odnosno kontroverzni Meganin zakon (Megan's law). Pored ovoga, u radu će biti elaborirana različita zakonska rešenja koja predviđaju hemijsku kastraciju „pedofila“, kao ideje koja nailazi na sve više pristalica i u srpskoj javnosti. Finalno, autori će se posvetiti kritici inicijative za podizanje starosnih granica maloletnika kojima se inkriminiše stupanje u konsenzualne seksualne odnose, a sa ciljem potpunije zaštite oštećenog – maloletnika.

Registar seksualnih delinkvenata i informisanje javnosti u SAD - „Megan's law“

- Oktobra 1989. godine Džejkob Veterling (11), njegov brat Trevor (10) i drug Aron (11) vraćali su se biciklima iz prodavnice u gradu Sveti Jozef u Minesoti. Na putu do kuće presreo ih je maskirani muškarac sa pištoljem i naredio da bace bicikla u kanal, da predaju svoje baterijske lampe i da legnu na zemlju. Zatim ih je redom pitao za godište, a nakon što su odgovorili, rekao je Trevoru i Aronu da trče u šumu i da se ne okreću, inače će ih upucati. Potrčali su ka šumi, a nasilnik je uhvatio Džejkoba za ruku. Kada su se kasnije osvrnuli nikoga nije bilo više na putu. Džejkoba nikada nisu pronašli. Nakon svih neuspešnih pokušaja roditelja i prijatelja da pretraže teren, istraga je pokazala da je „kuća na pola puta“ u Svetom Jozefu u tom periodu prihvatila seksualne delinkvente nakon otpusta iz zatvora, a o čemu nije bila obavestena lokalna policija - (Jacob Wetterling Resource Center, 2011³)
- Jula 1994. godine u gradu Hamiltonu, sedmogodišnja Megan Kanka prihvatila je poziv svog komšije da vidi njegovo novo štene. Komšija Džesi Timendekvas, bio je dva puta osuđivani pedofil. Silovao ju je, ubio i bacio telo u obližnji park. Meganini roditelji nisu znali da osuđivani seksualni delinkvent živi u ulici preko puta njih. – (Megan Nicole Kanka Foundation Inc., 2011⁴)

3 Retrieved Sep 22, 2011. From <http://www.jwrc.org/WhoWeAre/History/JacobsStory/tabid/108/Default.aspx>

4 Retrieved Sep 23, 2011. From <http://www.megannicolekankafoundation.org/mission.htm>

Prikazani slučajevi seksualnog nasilja nad decom predstavljaju dobro poznate priče iz američke savremene istorije koje su uticale na uvođenje značajnih novina u krivične zakone SAD devedesetih godina prošlog veka. I mada delikti ovog tipa svakako nisu bili nepoznanica do tada, ozbiljna medijska eksploatacija datih zločina i izuzetan angažman roditelja žrtava, inicirao je odluku američkog Kongresa kojom je 1994. godine naloženo da svih pedeset federalnih država formiraju registar seksualnih delinkvenata, obuhvatajući lica koja su data dela počinili, kako prema odraslima, tako i prema deci. Dodajući navedenom i krivična dela neseksualne prirode, počinjena nad decom, poput kidnapovanja, formulisan je konačno tzv. Vaterling akt (Jacob Wetterling Crimes Against Children and Sexually Violent Offender Registration Act), a koji je nudio mogućnost organima lokalne policije da obaveste javnost o prisustvu seksualnog nasilnika ukoliko bi se to procenilo kao opravdano u cilju zaštite zajednice (Levenson & Cotter, 2005). Dve godine kasnije, nakon formiranja registra i ranije pomenutog ubistva sedmogodišnje Megan, izvršene su izmene i dopune Vaterling akta kojim se opciono informisanje javnosti zamenilo obavezom pružanja informacija članovima lokalne zajednice u slučaju da lice osuđeno za seksualne delikte živi u njihovoj blizini. Na taj način formulisan je popularni Meganin zakon (Megan's law) koji je i petnaest godina kasnije predmet brojnih rasprava (Brannon et al., 2007).

Bazirajući se na ideji da seksualni nasilnici pokazuju izuzetno visoku stopu recidivizma, „Megan's law“ imao je za cilj da pre svega spreči nasilnike u ponovnom vršenju zločina, obezbeđujući mogućnost roditeljima da primene adekvatne preventivne i protektivne strategije. (Edwards & Hensley, 2001; Garfinkle, 2003). Zanimljivo je napomenuti da pregledom najznačajnijih studija koje su se bavile ispitivanjem stavova javnosti u SAD prema datom zakonu u većini „Megan's Law“ je imao podršku od preko 70% ispitanika (Philips, 1998), dok je u istraživanju Levensona i saradnika (Levenson et al., 2007) čak 73% ispitanika iznelo stav prema kome bi podržali objavljivanje podataka o seksualnim nasilnicima čak i kada bi naučni dokazi o efektivnosti ovakve prakse potpuno izostali.

S obzirom da je „Megan's law“ donet na federalnom nivou uz mogućnost federalnih jedinica da donose različita, konkretna zakonska rešenja, modeli obaveštavanja javnosti razlikovali su se među država-

ma SAD. Tako, pored objavljivanja informacija u novinama, štampanja flajera, obaveštavanja od vrata do vrata i grupnih sastanaka članova lokalne zajednice, zanimljiv primer predstavljen je u državi Luizijani, koja je teret obaveštavanja javnosti stavila na samog nasilnika, uslovljavajući ga da se lično predstavi svim osobama u određenom području, kao i da svoje lične podatke i o počinjenom krivičnom delu objavi u lokalnim novinama u roku od trideset dana nakon dolaska u novo područje stanovanja (Garfinkle, 2003). Ipak, sa razvojem tehnologija i internet mreže, postojeće modele potisnuli su savremeniji. Konkretnije, posebno mesto u obaveštavanju javnosti danas zauzimaju sajtovi nacionalnih agencija, na kojima se uz odgovarajuće mape područja mogu pronaći prebavišta seksualnih delinkvenata, kao i podaci o krivičnim delima koja su počinili (California Department of Justice, 2011⁵).

„The Sex Offender Tracking Program“, pri Ministarstvu pravde u državi Kaliforniji, predviđa da se podaci dostupni na internet-sajtovi- ma ažuriraju svakodnevno, a prema informacijama dobijenim od nadležnih policijskih službi (California Department of Justice, 2011). No, iako je današnja tehnologija usavršena, mora se konstatovati da ova- kva praksa predstavlja prilično obiman posao, s obzirom da je 2008. godine u SAD bilo registrovano oko 644 000 počinilaca seksualnih delikata (Levenson & Tewksbury, 2009), dok je samo u Kaliforniji 2011. godine registar sadržao preko 64 000 osuđenih lica (California Department of Justice, 2011). Sem navedenog, dodatni zahtevi ažuriranja registra seksualnih delinkventa definisani su samom prirodom počinjenog krivičnog dela, odnosno posledičnom klasifikacijom nasilnika u tri prateće kategorije. Tako lica koja su počinila krivična dela prvog nivoa (prosto posedovanje dečije pornografije, krivična dela koja se odnose na voajerizam i egzibicionizam, itd.) imaju obavezu da se prijavljuju nadležnim službama jednom godišnje uz trajanje registracije od minimum 15 godina. Lica koja su počinila dela drugog nivoa (proizvodnja i distribucija dečije pornografije, seksualni kontakt sa maloletnikom uzrasta 12-15 godina, prinuda maloletnika na prostituciju, itd.) registrovana su na period od 25 godina uz obavezu šestomesečnog prijavljivanja, dok lica koja su izvršila dela najtežeg, trećeg stepena (seksualni kontakt sa detetom mlađim od 12 godina, kidnapovanje ili zatvaranje maloletnika od strane lica koje nije roditelj, itd.) bivaju

5 Retrieved Sep 22, 2011. from <http://oag.ca.gov/>

doživotno registrovana uz obavezu tromesečnog prijavljivanja nadležnim službama (U.S. Department of Justice, 2011).

Ne ulazeći na ovom mestu dalje u tehničke detalje koji se tiču registrovanja seksualnih delinkvenata i obaveštavanja javnosti, mora se napomenuti da iako data zakonska rešenja imaju značajnu podršku javnosti u SAD, pitanja svrsishodnosti i efektivnosti ovakve krivično-pravne prakse do danas nisu našla ozbiljniju empirijsku potvrdu. Zapravo, kako to navodi Garfinkle (Garfinkle, 2003) stiče se utisak da je „Megan’s law“ baziran pre svega na osećanjima gađenja, straha i moralizma, a vrlo malo na proverenim i validnim kriminološkim podacima. Upravo u tom kontekstu, moramo napomenuti i to da je dizajn pomenutog zakona i pratećeg registra prevashodno motivisan idejom tzv. opasnog stranca (danger stranger) prema kojoj deci najveća opasnost vrebava od lica koja su detetu nepoznata, a koja žrtve traže u predatorskom maniru. Svakako, slučajevi brutalnih kidnapovanja dece i tragičnih, smrtnih ishoda zlostavljanja koji su dobili veliku medijsku pažnju u SAD, uticali su na to da se fokus pomeri u ovom smeru. Ipak, prema navodima prethodno pomenutog autora mora se imati u vidu da samo 3% slučajeva seksualnog zlostavljanja i samo 6% slučajeva ubistava dece u SAD, počinje lica koja su detetu nepoznata (Garfinkle, 2003).

Ako napravimo malu digresiju i osvrnemo se na podatke Incest trauma centra (2011) kao organizacije koja u Republici Srbiji zaslužuje izuzetan kredibilitet kada je u pitanju tema seksualnog nasilja nad decom, moramo napomenuti da je u periodu 1994-2004. godine čak 98.25% zlostavljača u Srbiji bilo poznato detetu, dok je u periodu 2004-2009. ovaj udeo iznosio i svih 100%.

Drugi značajan podatak koji se mora razmotriti prilikom donošenja suda o praksi obaveštavanja javnosti o prisustvu „pedofila“ u lokalnoj zajednici predstavljaju autori Šram i Miloj (Schram&Milloy, 1995) koji ističu da je čak 63% novih slučajeva zlostavljanja počinjeno upravo u zajednicama u kojima je informisanje zastupljeno, implicirajući slabu efektivnost ove preventivne strategije. Sem toga, brojni autori poput Edvardsa i Hensleja (Edwards & Hensley, 2001) iznose zapažanja da efekti Meganinog zakona, paradoksalno, umesto povećavanja javne sigurnosti mogu ubrzavati ili inicirati recidivizam kod seksualnih delinkvenata. Tako povišen strah, socijalna izolacija, osećanje stida, odbačenosti, te niz negativnih afektivnih opterećenja, a koji se

javljaju kao posledica reakcija lokalne zajednice prema osuđenom licu, mogu značajno oslabiti prosocijalne kapacitete seksualnih delinkvenata usmeravajući ih ponovo ka zločinu.

Elaborirajući moguće posledice obaveštavanja lokalne zajednice o pristustvu seksualnih nasilnika, Edvards i Henslej (Edwards & Hensley, 2001) predstavljaju možda i najubedljiviji argument protiv primene Meganinog zakona. Naime, vodeći se činjenicom da incestuozno zlostavljanje u najvećoj meri ostaje neprijavljeno nadležnim službama, pomenuti autori primećuju da je u državi Nju Džersi sa početkom notifikacije javnosti došlo do značajnog pada broja prijavljenih slučajeva. Međutim, prema istim autorima, ovakvi podaci ne mogu se tumačiti idejom da je sa praksom obaveštavanja opala prevalencija viktimizacije, već pre svega dodatnim strahom od posledičnih negativnih uticaja datog zakona na same žrtve i njihove porodice.

Hemijska kastracija pedofila

Prateći rezultate istraživanja stavova javnosti u Srbiji autora Petković sa sar. (2010), prema fenomenu seksualne zloupotrebe dece, a koje je obuhvatilo 804 ispitanika, možemo pratiti zanimljive podatke prema kojima 73% ispitanih laika podržava ideju primene mera hemijske kastracije nad onima koji seksualno zlostavljaju decu, dok ovakvu penalnu strategiju podržava 44,8% profesionalaca koji rade sa žrtvama ili počiniocima seksualnog nasilja.

Vraćajući se ranije pomenutoj temi javnih rasprava u Srbiji koje se vode proteklih godina, predlozi uvođenja hemijske kastracije „pedofila“ mogli su se čuti dosta često, a čak i za govornicom Narodne skuštine. Ipak, osim emotivno burnih reakcija kojima se zahtevalo radikalno kažnjavanje za ovaj vid zločina, simbolično ovapoločeno u kastriranju, ozbiljne naučne rasprave o efektivnosti ove vrste penalnih mera su uveliko izostale. U istom kontekstu vredi napomenuti da pregledom domaće literature, osim usputnih pomena farmakoterapije u radu Popovića (2007) i kraćeg poglavlja o merama hemijske supresije seksualnog nagona u radu autora Petković & Đorđević (2011), data tema ne nalazi ozbiljno mesto u stručnim radovima domaćih autora.

Nasuprot tome, hemijska kastracija predstavlja meru koja je već petnaest godina prisutna u krivičnopravnoj praksi SAD i koja se pri-

menjuje prema velikom broju seksualnih delinkvenata. Naime, od sredine 90-ih godina prošlog veka, osam država u SAD (Kalifornija, Florida, Džordžija, Luisiana, Montana, Oregon, Teksas i Viskonsin) odobrile su primenu hemijske ili hiruške kastracije, predstavljajući različita zakonska rešenja (Norman-Eady, 2006). Tako država Kalifornija od 1996. godine prva predviđa mogućnost suda da uslovi primenu Medroxyprogesteron acetata – MPA ili njegovog hemijskog ekvivalenta, licu koje je prvi put počinilo odgovarajući seksualni zločin nad detetom mlađim od 13 godina, a čija će aplikacija započeti nedelju dana pre otpusta iz kaznene ustanove. No, dok je kod lica koja su počinila prvi put zločin potreba za primenom hemijske kastracije ostavljena na procenu sudu, zakon Kalifornije predviđa da će se prema seksualnim povratnicima ova mera obavezno primeniti, naravno uz odgovarajuću zatvorsku kaznu (California Penal Code, Section 645). Sličnu praksu pokazuje i država Florida, određujući obavezu hemijske kastracije prema povratnicima. Zanimljiv dodatak koji treba napomenuti jeste da zakon u Floridi predviđa ekspertsku procenu osuđenog lica, nakon koje se u roku od 60 dana određuje da li je lice podobno za navedenu vrstu tretmana. U slučaju da se podobnost potvrdi, aplikacija MPA se obavlja jednom nedeljno u nadležnosti Odeljenja za korekcije (The Florida Department of Corrections) koje je dužno da obezbedi potrebne uslove za aplikaciju, te da prati izvršenje mere. Po izricanju presude sud takođe određuje i vreme trajanja mere, koje može biti i doživotno. Ukoliko se pak u određenom vremenskom roku osuđeno lice ne pojavi, odnosno odbije medicinski tretman, po automatizmu, smatraće se da je počnilo krivično delo drugog stepena i kazniće se kaznom zatvora do 15 godina, odnosno novčanom kaznom u iznosu do 10.000 dolara ili sa obe navedene (Official Florida Statutes, section 794.0235, 2004).

Sumirajući navedena rešenja u krivičnom zakonu Floride, Helm-Spalding (Helm-Spalding, 1998) ističe nekoliko ključnih manjkavosti na koje se mora obratiti posebna pažnja. Tako u prvom redu naglašava da je dati zakon neprecizan po pitanju definisanja termina „ekspert“ kojim se ne precizira da li se radi o lekaru, psihologu ili psihijatru, a što može voditi značajno različitoj praksi s obzirom na različitu filozofiju navedenih profesija prema primeni medikamenata u terapijske svrhe. Konačno, prema istom autoru ostaje nedoumica šta znači „podobnost osuđenog lica za primenu terapije“, te da li ovaj termin podra-

zumeva samo sposobnost da se fizički podnese hormonska terapija, ili pak nešto drugo.

Ostajući u istom kontekstu, možda najzanimljivija kritika iz pozicije prava odnosi se na činjenicu da mera hemijske kastracije, predstavljena u zakonu države Floride, otvara mogućnost kršenja Petog amandmana Ustava SAD, koja, čini se zbog specifičnog animoziteta prema počiniocima ove vrste zločina, jasno biva zanemarena. Naime, pravni institut *bis de eadem re ne sit actio* odnosno *ne bis in idem*, garantovan i članom 4 stav 1 Protokola 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji je u američkom zakonu definisan kao „The Double Jeopardy Clause“ (USA v. Wilsson, 420 U.S. 332, 95 S. Ct.1013 1975.) garantuje da licu neće biti suđeno dva puta o istoj stvari, odnosno da za isto delo ne može biti dva puta kažnjeno. Međutim, kada je u pitanju mera hemijske kastracije, zanimljivo je da prilikom probacije koja je uslovljena redovnom aplikacijom MPA, kršenje probacionih uslova ne povlači samo prekid probacije već i zasebnu novu kaznu. Tako, umesto da po načelima prava, osuđenom licu sud ne može da nametne kaznu veću od one koja je izrečena prvobitnom presudom, zakon Floride prethodno navedeno kršenje probacije predstavlja kao zasebno krivično delo drugog stepena (Official Florida Statutes, section 794.0235, 2004).

Uprkos mogućim konsekvencama, stiče se utisak da složena akrobatika zakonskih definicija i ne mora imati presudnu važnost ukoliko bi se pokazalo da je data mera efikasna, te da ostvaruje konačni cilj, odnosno da doprinosi zaštiti dece od viktimizacije. Međutim, upravo u toj ravni postoje brojne nedoumice. Tako vodeći se klasifikacijom seksualnih delinkvenata prema kojoj razlikujemo delinkvente koji a) ne prihvataju odgovornost za počinjeno delo, negirajući da su ga učinili ili da je dato delo kriminalno u svojoj biti, b) prihvataju da su izvršili određenu kriminalnu radnju, ali eksternalizuju odgovornost, c) čine krivično delo iz neseksualnih motiva, obično vođeni besom i d) prihvataju odgovornost i seksualne pobude dela, Guning (Gunning, 2000) ističe da je primena MPA adekvatna samo u terapiji poslednje, četvrte kategorije. Konačno, ako uzmemo u obzir da je MPA neprimenjiv prema ženama koje su počinile seksualno nasilje nad decom, rezultati evaluacionih studija o efektivnosti hemijske kastracije dobijaju posebno na značaju.

Naravno, analiza datih evaluacionih istraživanja mora se jednako uzimati sa rezervom. Nažalost, činjenica da je cena hormonskog preparata Depo-Lupron, koji se koristi u SAD, oko 450 dolara (Hannah, 2002) na mesečnom nivou (a koji se nekada koristi i doživotno) postavlja pitanje pouzdanosti zaključaka studija koje su finansirane od strane farmaceutskih kompanija.

U istom kontekstu, Stineford (Stinneford, 2006) tako naglašava da većina evaluacionih studija koje su se bavile pitanjima efekta mere hemijske kastracije osoba sa različitim parafilijama, uglavnom karakterišu loše metodološke pretpostavke, mali uzorak, nedostatak kontrole, kao i kratak period praćenja. Tako različita istraživanja predstavljaju prilično heterogene rezultate prema kojima stopa recidivizma nakon primene MPA ide od 0% do 83%, dok primera radi, rezultati programa obavezne hemijske kastracije države Oregon, ne pokazuju statistički značajnu razliku stope recidivizma između grupe koja je podvrgnuta terapiji MPA i kontrolne grupe.

Ipak, možda najveću dilemu, kada je u pitanju data mera, predstavlja činjenica da hemijska kastracija u suštini ne predstavlja terapijski metod, odnosno da dugoročno primena MPA ne doprinosi modifikaciji devijantnog seksualnog nagona, što implicira mogućnost da se po prestanku aplikacije, osuđivani nasilnik ponovo vrati vršenju krivičnih dela, vođen sada obnovljenim, devijantnim seksualnim ekscitacijama (Petković & Đorđević, 2011).

Mada se tema prava osoba koje su osuđene za krivična dela koja uključuju seksualno nasilje nad decom, obično zanemaruju, mora se napomenuti da primena hormonskih preparata u suprimovanju seksualnog nagona ostvaruje izuzetne negativne zdravstvene efekte, koji postavljaju pitanje kršenja i univerzalnih ljudskih prava osuđenih lica. Tako ranije pomenuti autor Stineford (Stinneford, 2006) navodi da dok se MPA kod žena koristi kao kontraceptivno sredstvo u dozi do 150mg svaka tri meseca, primenjena doza kod seksualnih delinkvenata iznosi 8,3 do 43,3 puta više, što vodi ozbiljnim medicinskim promenama. Među brojnim posebno se navode gubitak koštane mase, povećanje telesne težine na račun masnog tkiva, ginekomastija, dispepsija, mišićni grčevi, atrofija testisa, dijabetes mellitus, kao i pulmonarna embolija.

Starosne granice kojima se inkriminiše stupanje u seksualne odnose sa maloletnicima

Analizirajući sadržaje javnih rasprava u Republici Srbiji na temu zaštite dece od seksualnog nasilja, među različitim inicijativama važno mesto proteklih godina zauzimala je i inicijativa za podizanje zakonski inkriminisane starosne granice stupanja u seksualne odnose. Tako prema izveštajima elektronskih medija projekat NVO Beosupport „Svi protiv seksualne eksploatacije dece i mladih“ uz podršku USAID-a i Instituta za održive zajednice, promovise od 2002. godine ideju da se aktuelna granica inkriminacije od 14 godina, podigne na 16 godina starosti. Prateći istu ravan izveštaja, zanimljivo je da je i pored toga što je data inicijativa sa preko 30.000 potpisa podrške građana dobila proteklih godina i podršku od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva vera kao i Ministarstva za telekomunikacije i informatičko društvo, željene promene u Krivičnom zakoniku su jasno izostale. Naime, prema aktuelnom KZ članom 180 definisano je krivično delo obljuba sa detetom koje predviđa sledeće:

- 1) Ko izvrši obljubu ili sa njom izjednačeni čin sa detetom, kazniće se zatvorom od tri do dvanest godina.
- 2) Ako je usled dela iz stava 1 ovog člana nastupila teška telesna povreda deteta prema kojem je delo izvršeno ili je delo izvršeno od strane više lica ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.
- 3) Ako je usled dela iz st.1 i 2 ovog člana nastupila smrt deteta, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina
- 4) Neće se kazniti za delo iz stava 1 ovog člana učinilac, ako između njega i deteta ne postoji značajna razlika u njihovoj duševnoj i telesnoj zrelosti.

Tako, posmatrano u odnosu na zakonska rešenja pre pomenutih izmena i dopuna iz 2009. godine, član 180 nije pretrpeo izmene u kontekstu same kvalifikacije dela, već pre svega u dimenziji predviđenih zatvorskih kazni, a što danas nailazi na negativne reakcije javnosti.

Sumirajući prethodne navode na ovom mestu mora se napraviti mala digresija; naime prema Stojanoviću (2006), nesporno je da deca kao lica koja nisu dostigla dovoljan stepen psihofizičke razvijenosti moraju biti zaštićena od seksualne zloupotrebe. Međutim, određivanje godina starosti kada se očekivani nivo razvijenosti dostiže, pred-

stavlja priličan problem s obzirom na individualne razlike i dinamiku sazrevanja. Upravo u tom kontekstu, prema navodima istog autora, zakonodavac je odredio četrnaest godina kao prosečno starosno doba u kojem se postiže biološka, polna zrelost. Naravno, zagovornici prethodno pomenute javne inicijative među datim argumentima ističu da navedeni uzrast i pored eventualne biološke zrelosti ne prati i odgovarajuća psihološka zrelost, te mogućnost sagledavanja svih posledica stupanja u seksualne odnose. U tom smislu se, istina nekoherentno, navode i podaci da Srbija ima dosta visoku stopu seksualne zloupotrebe dece, kao i izrazito visok broj prekida maloletničkih trudnoća, koji dostiže približno 7000 godišnje⁶.

Međutim, stiče se utisak da dati argumenti više odgovaraju tezi popularizma o kojoj je bilo reči na početku rada, nego što uistinu staju u odbranu samog zahteva i potreba viktimologije. Tako na primer, podizanjem starosne granice na petnaest ili šesnaest godina, problem psihološke zrelosti maloletnika za stupanje u seksualne odnose teško da će biti rešen. Činjenica da mladi u Srbiji nemaju adekvatno seksualno obrazovanje posledično kreira istovetnu sliku između neupućene četrnaestogodišnjakinje i (samo) dve godine starije, jednako neinformisane devojčice. Naravno, mora se imati u vidu da ova tema, prateći navedenu trajektoriju argumenata, ozbiljno klizi van okvira krivično-pravnih rasprava, zadirući pre svega u pitanja pedagogije i socijalne psihologije. U istom kontekstu, jasno je da moramo praviti razliku između moralnosti i pravnih normi, prema čemu sve što je nemoralno ne mora automatski biti i okarakterisano kao krivično delo.

Vraćajući se analizi argumenata na kojima se bazira pomenuta inicijativa, mora se svakako ukazati i na ozbiljnu medijsku kampanju kojom se u javnosti „pedofilija“ predstavlja kao socijalna devijacija koja je u ekspanziji u Srbiji. Tako kreiranjem pogrešne slike koja javnost udaljava od incestuoznih formi zlostavljanja, kao najkritičnijeg područja seksualne zloupotrebe, medijska pažnja se usmerava na predatorsku psihologiju zloupotrebe dece. Upravo u tom smeru, mora se naglasiti da brojni slučajevi koji su u medijima okarakterisani kao „pedofilija“, a koji značajno utiču na srpsku javnost, zapravo ne odgovaraju niti krivičnim, niti medicinskim definicijama datog poremećaja. Stoga valja napomenuti da prema DSM-IV-TR (APA, 1994) pedofilija

⁶ Retrived, Sep. 19, 2011 from <http://www.canbh.org/balkan-youth-and-health/documents/protocol%20za%20praćenje%20indikatora.pdf>

podrazumeva seksualnu orijentisanost prema deci uzrasta od trinaest godina ili mlađim, a da prema podacima Incest trauma centra⁷ početak seksualne zloupotrebe dece počinje obično oko šeste godine života, što svakako postavlja zahteve drugačijeg usmeravanja naučne, ali i laičke pažnje.

Naposletku, ako se osvrnemo na argument o izrazito visokom broju prekida maloletničkih trudnoća, moramo postaviti pitanje da li su maloletničke trudnoće rezultat „manipulativnih“ seksualnih odnosa sa mnogo starijim partnerima, koji zloupotrebavaju ranije opisane psihološke limite mladih, ili pak u ovoj statistici vidimo samo posledice seksualno neupućene mladeži.

Osvrnuvši se dodatno ka uporednoj analizi krivičnopravne regulative zamalja regiona mora se naglasiti da KZ Republike Srbije ne pokazuje značajnija odstupanja. Tako je granica od četrnaest godina za stupanje u seksualne odnose postavljena jednako i u zakonodavstvu Hrvatske, Crne Gore, Mađarske, Bugarske pa i Italije, dok je u Sloveniji ova granica podignuta na petnaest godina, a u Makedoniji na šesnaest⁸. Međutim, valja naglasiti da i pored čestih poziva da se kazneno zakonodavstvo približi „strožim“ zahtevima evropskih zakonodavstava, valja ukazati da je u Španiji pomenuta starosna granica određena na samo trinaest godina (Codigo Penal, Capitulo II Bis, 2011).

Vraćajući se opštoj temi rada i ideji mogućih puteva krivičnopravne zaštite dece i maloletnika od seksualne zloupotrebe, autori ovog rada svakako su saglasni da je opravdano delovati u smeru veće zaštite (mladih) maloletnika. Ipak, opštim podizanjem starosne granice kojom se inkriminišu seksualni odnosi dolazimo u situaciju u kojoj devetnaestogodišnji mladić može biti procesuiran i okarakterisan u javnosti kao pedofil ili zlostavljač, ukoliko je imao seksualne kontakte sa petnaestogodišnjom devojčicom, što se svakako nalazi neopravdanim.

Kao dodatnu digresiju, o ozbiljnosti implikacija ovako nedovljno senzitivnih predloga, nažalost možemo se uveriti i u procesuiranim krivičnim predmetima tokom 2010. godine. Naime, prema saopštenjima MUP-a RS u okviru policijske akcije „Armagedon“ uhapšen je dvadesetogodišnji mladić koji je preko internet-mreže preuzimao i skladištio video-materijal na kome su prikazane pornografske predstave

⁷ Retrived, Sep. 19, 2011 from www.incesttraumacentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=88&lang=sr

⁸ Retrived, Sep. 19, 2011 from <http://www.avert.org/age-of-consent.htm>

devojčica od oko petnaest godina. Ostajući nam nepoznato na osnovu kojih parametara je veštačena starosna dob zloupotrebljenih devojčica, mora se primetiti da proširivanjem protektivnog okvira u članu 185 KZ – Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju, sa perioda deteta (do četrnaest godina starosti) na celokupno doba maloletstva (Tanjević, 2010), dolazimo u neobičnu situaciju u kojoj je dozvoljeno stupati u direktan seksualni odnos sa maloletnicima, ali ne i posmatrati pomenute pornografske materijale.

Sumirajući elaboriranu problematiku, jasno je da se temi zaštite maloletnika od seksualnog nasilja mora posvetiti dodatna pažnja, posebno zato što nekritičnost predlaganih rešenja često može nositi veoma ozbiljne probleme. U tom smeru ideja autora ovog rada je da se u cilju zaštite mlađih maloletnika izvrše zakonske izmene koje će umesto opšteg podizanja starosne granice za stupanje u seksualne odnose, ograničiti starosnu diskrepanciju između mlađeg maloletnog i punoletnog partnera. Ovakav pristup svakako nije potpuna novina u zakonodavstvu Republike Srbije s obzirom da ranije navedeni član 180 u stavu 4 predviđa da će nepostajanje značajne razlike duševne i telesne zrelosti biti osnov isključenja krivične odgovornosti, a kada se govori o seksualnim odnosima sa detetom mlađim od četrnaest godina (Stojanović, 2006). Dodatno, kako bi se izbegla arbitrarnost procene pomenutih duševnih i telesnih razlika, mogući modeli zaštite mogu biti definisani prema uzoru na tzv. Romeo i Julija zakone (Romeo and Juliet laws), a koji su 2007. godine stupili na snagu u američkim državama Konektikat, Florida, Indijana i Teksas, ograničivši pomentu razliku na četiri, odnosno maksimalnih pet godina (Texas Penal Code, Section 22.011(e), 2011).

Ovakav pristup krivičnopravnoj zaštiti dece od seksualnog nasilja podrazumevao bi, dakle, u našem pravu niz promena. Prva bi bila stvaranje materijalnopravnih uslova, kroz promene u opštem i posebnom delu Krivičnog zakonika, počevši od pomeranja limita u godinama, možda čak i promene vrsta kazni, uz moguće proširenje kataloga postojećih mera bezbednosti kojima bi se osiguravale žrtve od nasilnika, posebno u vezi sa krivičnim delom iz člana 180 KZ-a - obljuba sa detetom jer kod ovih krivičnih dela se mora raditi i preventivno. U krivičnoprocesnom smislu bi se trebalo već sada kod radnji dokazivanja za ova

krivična dela posebna pažnja posvetiti utvrđivanju zrelosti u svakom pojedinom slučaju, kroz specijalistička, multidisciplinarna veštačenja, i to ne samo okrivljenog, već i oštećenog deteta (Pavlović, 2010.)

ZAKLJUČAK

Navedeni i bliže opisani predlozi, kao i već usvojeni zakonski modeli predstavljaju samo neka od mogućih rešenja koja egzistiraju u sferi krivičnopravne zaštite dece i maloletnika od seksualne zloupotrebe. Pojedina od njih su usmerena na tretman seksualnih prestupnika, krivičnopravnu i širu društvenu reakciju, dok druga obuhvataju odnos seksualni prestupnik *versus* žrtva. Međutim, bez obzira na to, nedvosmisleno je da je krajnji cilj svih izloženih rešenja zapravo što adekvatnija zaštita dece-žrtava, kao izuzetno ranjive kategorije žrtava.

Svakako, imajući u vidu kompleksnost ove vrste kriminaliteta, kao i specifičnosti izvršilaca i žrtava, mišljenja smo da je teško pronaći takav model zaštite koji će istovremeno obezbediti adekvatnu zaštitu žrtava i tretman izvršilaca ne povređujući prava ni jednih, ni drugih. Ipak, smatramo da analize ove vrste, odnosno iskustva drugih zemalja mogu biti od koristi pri nekim budućim reformama domaćeg zakonodavstva, a pre svega krivičnog materijalnog i procesnog zakonodavstva. Postojeća rešenja nisu adekvatna. U tom smislu, doprinos unapređenju pravne zaštite dece i maloletnika od seksualne zloupotrebe ogledaće se u daljoj analizi propisa koji uređuju ovu oblast na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom planu, uz davanje odgovarajućih kaznenopravnih i drugih predloga za pozitivno-pravne promene.

LITERATURA

1. American Psychiatric Associaton (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.).Washington. DC: American Psychiatric Associaton.
2. Brannon, Y.N., Levenson, J.S., Fortney, T. & Baker, J.N. (2007). Attitudes About Community Notification : A Comparison of Sexual Offenders and the Non- Offending Public, *Sexual Abuse: A Journal of Reaserch and Treatment*, 19 (4), 369-379.

3. California Penal Code, Section 645. (2011). *LawTech Publishing Co.,Ltd.*
4. Codigo Penal, Capitulo II Bis. (2011). *Prospekt LLC*, 23.
5. Edwards, W. & Hansley, C. (2001). Contextualizing Sex Offender Management Legislation and Policy: Evaluating the Problem of Latent Consequences in Community Notification Laws, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45 (1), 83-101.
6. Garfinkle, E. (2003). „Coming of Age in America: The Misapplication of Sex-Offender Registration and Community-Notification Laws to Juveniles.“ *California Law Review*, 91 (1), 163-208.
7. Gunning, C.(2000). *Chemical Castration of Sex Offenders*, Retrieved, Sep. 22, 2011 from <http://repository.unm.edu/bitstream/handle/1928/2925/CherylinnGunning.pdf?sequence=1>
8. Hannah, J. (2002). Chemical castration becomes issue, Retrieved, Sep. 22, 2011 from http://www.enquirer.com/editions/2002/02/18/loc_chemical_castration.html
9. Krivični zakonik Republike Srbije (2009). *Službeni glasnik RS*, 72.
10. Levenson, J.S. & Cotter, L.P (2005). The Effect of Megan’s Law on Sex Offender Reintegration, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21 (1), 149-166.
11. Levenson, J. S., Brannon, Y., Fortney, T. & Baker, J. (2007). Public perceptions about sex offenders and community protection policies, *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7 (1), 1–25.
12. Levenson, J.S. & Tewksbury, R. (2009). Collateral Damage: Family Members of Registered Sex Offenders, *American Journal of Criminal Justice*, 34 (1-2), 54-68.
13. Norman-Eady, S. (2006). *Castration of Sex Offenders*. Retrieved, Sep. 22, 2011 from <http://cga.ct.gov/2006/rpt/2006-R-0183.htm>
14. Official Florida Statutes, section 794.0235. (2004). *State of Florida*.

15. Petković, N., Đorđević, M. & Baloš, V. (2010). Analiza stavova javnosti u Srbiji prema fenomenu seksualne zloupotrebe dece, *Temida*, 13 (4), 61-82.
16. Petković, N. & Đorđević, M. (2011). Prevencija seksualne zloupotrebe dece, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10 (1), 121-138.
17. Pavlović, Z. (2010). Veštačenje i njegove specifičnosti u krivičnom postupku, *Poslovna ekonomija*, 7 (2), 381-405.
18. Popović, M. (2007). Tretman počinitelja i žrtava seksualnog zlostavljanja, *Engrami - časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 29 (1-2), 45-52.
19. Phillips, D. M. (1998). *Community notification as viewed by Washington's citizens*. Olympia, WA: Washington State Institute for Public Policy, Retrived Sep. 20, 2011. from <http://www.wa.gov/wsipp/crime/cprot.html>.
20. Schram, D. & Milloy, C. D. (1995). *Community notification: A study of offender characteristics and recidivism*. Olympia: Washington Institute for Public Policy.
21. Spalding, H. (1998). *Florida's 1997 Chemical Castration Law: A Return to the Dark Ages*, Florida State University Law Review, Retrieved, Sep. 22, 2011 from <http://www.law.fsu.edu/journals/lawreview/frames/252/spalfram.html>
22. Stinneford, J. (2006). Incapacitation through Maiming: *Chemical Castration*, the Eighth... and the Denial of Human Dignity, *University of St. Thomas Law Journal, U of St. Thomas Legal Studies Research Paper No. 06-25*.
23. Stojanović, Z. P. (2006). Komentar Krivičnog zakonika. Beograd: *Službeni glasnik*
24. Tanjević, N. (2010). „Krivičnopravna zaštita dece žrtava seksualnog nasilja u Srbiji“, *Temida*, 13, (4), 17-36.
25. Texas Penal Code, Section 22.011(e). (2011). *West Publishing Co.* U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs (2011). *Sex registration and notification act supstantial implementation checklist – revised*, Retrived Sep. 19, 2011. from <http://www.ojp.usdoj.gov/smart/pdfs/checklist.pdf>

LEGAL AND CRIMINAL LAW PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXUAL VIOLENCE (Proposals de lege ferenda)

Nikola Petković*, Zoran Pavlović*, Jelena Dimitrijević**
*University Business Academy Law Faculty of Economics and Justice, Novi Sad**
*University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation***

Summary

The legal and criminal law protection of children from sexual violence is a major element of the combat against this complex form of crime. Well-designed laws, consistency in their implementation, evaluation of effects and effectiveness of the measures envisaged by the laws are only some steps that must be made if the positive results are expected in opposing any crime, and therefore to sexual violence. Moreover, if we consider the consequences of attempted and/or committed sexual violence for the victim, which, if they reach the public evoke strong reaction, it is clear why the parts of the relevant legislation that regulate this matter are worthy of special attention to scientific and professional public. However, the mission of finding a fair legislative solution is not simple. In this sense, the United States of America have the richest experience, and we shall just try to point out the importance and complexity of the regulation of criminal law protection of children from sexual violence through critical analysis of their proposals and already adopted solutions, as well as through analysis of certain elements of domestic legislation.

The aim of this study is review and critical analysis of selected proposals and existing solutions in the sphere of legal and criminal law protection of children from sexual violence: the U.S. law that regulates formation of the registry of sex offenders which is available to the public („Megan’s law“), legal solutions that provide chemical castration of „pedophiles“, as well as those related to the question of establishing the age limit that determines possibility of entering into consensual sexual relations with a minor.

Key words: criminal-law protection, children, victims, sexual violence, analysis

Primljeno, 15. 11. 2011.

Prihvaćeno, 22. 3. 2012.